

Öppen data – en ny utmaning för forskningsbiblioteken!

AV PETER LINDE

Ingen tar ansvar för hanteringen av forskningsdata. Praktiska kunskaper saknas och kompetenshöjande aktiviteter för bibliotekarier är försvinnande litet. Nu är det bråttom, menar Peter Linde.

FOTO: ELISABETH OHLSSON WALLIN

Peter Linde arbetar på Blekinge Tekniska Högskolas bibliotek.

ISNART 20 ÅR har svenska bibliotekarier arbetat för att realisera Open Access inom vetenskaplig publicering. Men det är först det senaste året man talar om att en vändpunkt nåtts; att över 50 procent av publikationerna finns öppet tillgängliga. Nu hoppas vi på nerförsbacke och kanske en del frihjul framöver. Men så dyker en ny krök i vägen upp som pockar på uppmärksamhet – öppen data. Plötsligt duger inte kompetensen och verktyglådan längre.

Bakgrunden är att det bland viktiga forskningsfinansiärer och beslutsfattare nu tycks finnas en konsensus om att öppen forskningsdata ökar tillväxten, kvaliteten och transparensen i forskningen; innovation får en kick liksom det civila samhället. EU-kommissionen, internationella organ som OECD, Världsbanken, vetenskapliga sällskap som Royal Society, forskningsfinansiärer som Wellcome Trust, Research Councils UK, Deutsche Forschungsgemeinschaft är några viktiga aktörer som ställer sig bakom dylika värderingar av forskningsdatans möjligheter. Till och med en del vetenskapliga förläggare har insett vartåt det lutar och uppmanar forskare att öppet tillgängliggöra den data som stöder slutsatser i deras publikationer (BioMed Central och PLOS). Andra exempel från förlagsvärlden är nyetablerade tidskrifter som koncentrerar sig på att publicera dataset och kommentarer kring dessa enbart (Geoscience Data Journal, Dataset Papers in Science, F1000Research). Vårt eget Vetenskapsråd projekterar just nu, på Utbildningsdepartementets uppdrag, för en nationell policy för öppen forskningsdata (se notis på sid 6, reds anm.) Orsaken är EU-kommissionens rekommendation från 2012 till EU:s medlemsländer, att bereda marken för fri tillgång till såväl vetenskapliga artiklar som data finansierad av skattemedel.

I den här nya utvecklingen återstår det för biblioteken att finna sin plats. Men det är bråttom. Idag saknar de flesta bibliotek en strategi för digitalt bevarande. De står handfallna inför att möta efterfrågan från forskare om stöd för datahanteringsplanering. I ett försök att förstärka biblio-

tekens insatser på området har LIBER publicerat skriften "Ten recommendations for libraries to get started with research data management", i vilken man tar upp ett brett spektrum av åtgärder, från policyrekommendationer till konkreta råd om metadata standarder. I föregångsländer som Storbritannien, Holland och USA där både regeringar och betydelsefulla forskningsfinansiärer kräver att forskare redan i ansökningsfasen redogör för hur deras forskningsdata ska hanteras, spridas och bevaras, finns redan en basal infrastruktur. Där finns exempel på hur bibliotek tagit sig an uppgiften att, tillsammans med andra intressenter som datacenters it-avdelningar, forskningshandläggningsavdelningar, stödjande forskare i denna process. Universitetens samarbetsorganisation League of European Research Universities menar att forskningsbiblioteken är en av de viktigare aktörerna när det gäller att hantera forskningsdata och att göra den sökbar. Men i verkligheten ekar de flesta europeiska universitets publiceringsdatabaser tomma vad gäller forskningsdata.

Framför oss ligger alltså en gigantisk uppgift om vi vill ha den. Det kommer att dröja ytterligare några år innan en svensk nationell policy kommer och innan finansiärer villkorar sina bidrag. Men om vi inte är proaktiva nu finns en stor risk att andra intressenter skapar de nödvändiga, kunskapsmässiga och infrastrukturella förutsättningarna för att dela forskningsdata och på så sätt ställer biblioteken utanför.

I snart två år har jag representerat Blekinge Tekniska Högskolas bibliotek som en partner i EU-projektet "Policy Recommendations for Open Access to Research Data in Europe (RECODE)". Under projektets gång har vi bl.a tittat på vad som engagerat vissa pionjärbibliotek att satsa på projekt som syftar till att expandera biblioteksservice mot datatjänster samtidigt som klassiska biblioteksaktiviteter som katalogisering, mediainköp, prenumerationstjänster krymper, är ifrågasatta eller automatiseras. Vi har urskiljt fem viktiga utmaningar för bibliotek.

1. Att utbilda, stötta och förespråka. Detta betyder att praktiskt informera och stödja forskare och annan personal i arbetet med att upprätta en datahanteringsplan; att kunna omhänderta och publicera data så att den blir återanvändbar. Idag saknas professionella förutsättningarna för detta i stor utsträckning. Bibliotekarierna har en god förutsättning att spela en stor roll genom sin nära kontakt med forskare och sin kunskap om Open Access-strukturer. För bibliotekens del behövs skraddarsydda kurser och kompetensutbildningar i samarbete med datacenters och att bibliotekshögskolorna förbereder sina studenter och doktorander för att hantera och studera datadelning.

2. Mångfald och målgrupper. Forskningsdata skiljer sig från publikationer. Mångfalden är större och data är ofta länkade till projektgrupper. Det i sin tur betyder att angreppssätt för stödsatser bör beräknas utifrån projektgruppsnivå och inte ämnesnivå.

3. Botten och toppen. Att ta egna initiativ till samarbete med forskargrupper och köra igång pilotprojekt är en väg att få acceptans och formalisera rutiner och kan vara ett möjligt sätt att övertyga universitetsledningen om att en övergripande forskningsdatapolicy borde upprättas. Att gå från botten upp via biblioteket är dock en strategi som på lång sikt alltid måste kompletteras med en formell policy från toppen och ner.

4. Lagspel. För bibliotek som vill anpassa sig till vad som händer inom e-science är det viktigt att bli en kompetent lagspelarare när man bygger stödstrukturer för sina forskare. Det gör man bäst tillsammans med universitetens andra specialister inom forskningsdataområdet: planeringsavdelningar, arkivarier, it-avdelning och naturligtvis specialisterna på datacenters som Svensk Nationell Datatjänst (SND) som har en lång erfarenhet av att göra forskningsdata återanvändbar.

5. Finansiering. Medel för bibliotek på olika nivåer måste till om forskningsdata ska kunna delas och återanvändas i större skala. Om Sverige får en nationell policy inom området måste den följas av en finansieringsplan som inkluderar bla biblioteken.

Att lärosätenas bibliotek ska hantera forskningsdata är inte uppenbart för alla. Idag finns den övergripande kompetensen på sk datacenters. Det finns forskare och beslutsfattare som anser att det är dessa och inte biblioteken som ska se till att forskningsdata blir tillgänglig. Antalet datacenters är dock få. Om kraven på att tillgängliggöra en större volym av forskningsdata realiserar betyder det att biblioteken, om de tar chansen, av allt att döma har en stor roll att spela när det gäller stödet till forskare att upprätta datahanteringsplaner, och att göra data användbart samt sökbart och tillgängligt över tid. Det finns goda exempel på bibliotek som varit proaktiva och börjat bygga för dylika framtida datatjänster – University of Edinburgh, Southampton, York, Max Planck Digital Library, är några föregångare i Europa. När får vi liknande exempel i Sverige? ■

NÅGRA RESURSER:

ATT LÄSA:

Policy Recommendations for Open Access to Research Data in Europe. Project homepage: <http://recodeproject.eu/>

Corti L. et al. Managing and Sharing Research Data. A Guide to Good Practice. Sage, 2014.

Linde P. et al. How can libraries and other academic stakeholders engage in making data open? International Conference on Electronic Publishing, 2014. <http://www.ebooks.iospress.nl/publication/36544>

Noorman M. et al. Institutional Barriers and Good Practice Solutions. Deliverable D4.1. RECODE project, 2014. <http://recodeproject.eu/wp-content/uploads/2014/09/RECODE-D4.1-Institutional-barriers-FINAL.pdf>

Achard P. et al., LERU roadmap for Research Data. League of European Research Universities, 2013. http://www.uzh.ch/research/LERU_Roadmap_for_Research_data.pdf

Ten recommendations for libraries to get started with research data management. Final Report of the LIBER Working Group on E-Science/ Research Data Management. LIBER, 2012. <http://libereurope.eu/wpcontent/uploads/The%20research%20data%20group%202012%20v7%20final.pdf>

UTBILDNING:

Mantra. Research Data Management Training. The University of Edinburgh. <http://datalib.edina.ac.uk/mantra/>

ICPSRS sommarkurs "Curating and Managing Research Data for Re-Use". 5 dagars kurs i Ann Arbor, University of Michigan. <http://www.icpsr.umich.edu/icpsrweb/sumprog/courses/0149>

Svensk Nationell Datatjänst. <http://snd.gu.se/>. SND kan det mesta om att tillgängliggöra forskningsdata. Ev. kan kurser på beställning läggas upp med deras hjälp.

Facilitate Open Science Training for European Research (FOSTER). <http://www.fosteropenscience.eu/project/>